

To cite this article: Tüncer, E. (2020). Sosyal Dayanışma, Dini İnanç ve Kutsal Yerler: Elazığ Karakoçan’da Ohi Nehri Çevresindeki 7 Köy Örneği. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 4(2), 229-240

Submitted: June 06, 2020

Accepted: August 01, 2020

SOSYAL DAYANIŞMA, DİNİ İNANÇ VE KUTSAL YERLER: ELAZIĞ KARAKOÇAN’DA OHİ NEHRİ ÇEVRESİNDEKİ 7 KÖY ÖRNEĞİ

Emrah Tüncer¹

ÖZET

Elâzığ Karakoçan ilçesinde Ohi Deresi’ni batıya doğru takip eden sırasıyla Tekardıç, Demirdelen, Akçiçek, Çamardı, Çayırgülü, Üçbudak ve Yoğunağaç Köylerinden 3 tanesi Sünni, 4 tanesi de Alevi nüfusu yoğunluktur. Bu köylerin inanç pratikleri ile sosyal yaşam biçimi farklılık gösterse de ortak ritüeller, anlatılar ve kültler oradaki “mekân”ın zamanla bir “yer”e dönüşümünü sağlamış ve mekândan “yer”e dönüşen alanların yarattığı ortak bellek ve hafıza süreciyle de toplumsal süreklilik sağlanmıştır. Bu bölgede Katılımcı gözlem yöntemiyle bahsedilen köylerde geçirilen bir yıllık süre boyunca, köylülerin yaşam pratiklerine dâhil olunmuş, türbelere gidilmiş ve görüşmeler yapılmıştır. Sonuç olarak senkretik ve simgesel süreçlerle biçimlenen birliktelik ve buna dayalı gelişen dayanışmanın oluşmasında çok sayıda faktörün etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Karakoçan, Sosyal Dayanışma, Kutsal Mekân, Yer, Ritüel

SOCIAL SOLIDARITY, RELIGIOUS BELIEF AND SACRED PLACES: 7 VILLAGES AROUND THE RIVER OF OHI IN ELAZIĞ KARAKOÇAN

ABSTRACT

In the district of Karakoçan in Elâzığ, following the west of Ohi Creek, respectively, Tekardıç, Demirdelen, Akcicek, Çamardı, Çayırgülü, Üçbudak and Yoğunağaç villages, 3 of them are Sunni, 4 of them are Alevi population densely. Although these villages differ in their faith practices and social way of life, common rituals, narratives and cults have transformed the “space” there into a “place” over time, and social continuity has also been achieved through the common memory and memory process created by the areas that have been transformed from the

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, etuncer@gelisim.edu.tr , Orcid: 0000-0001-9120-2270

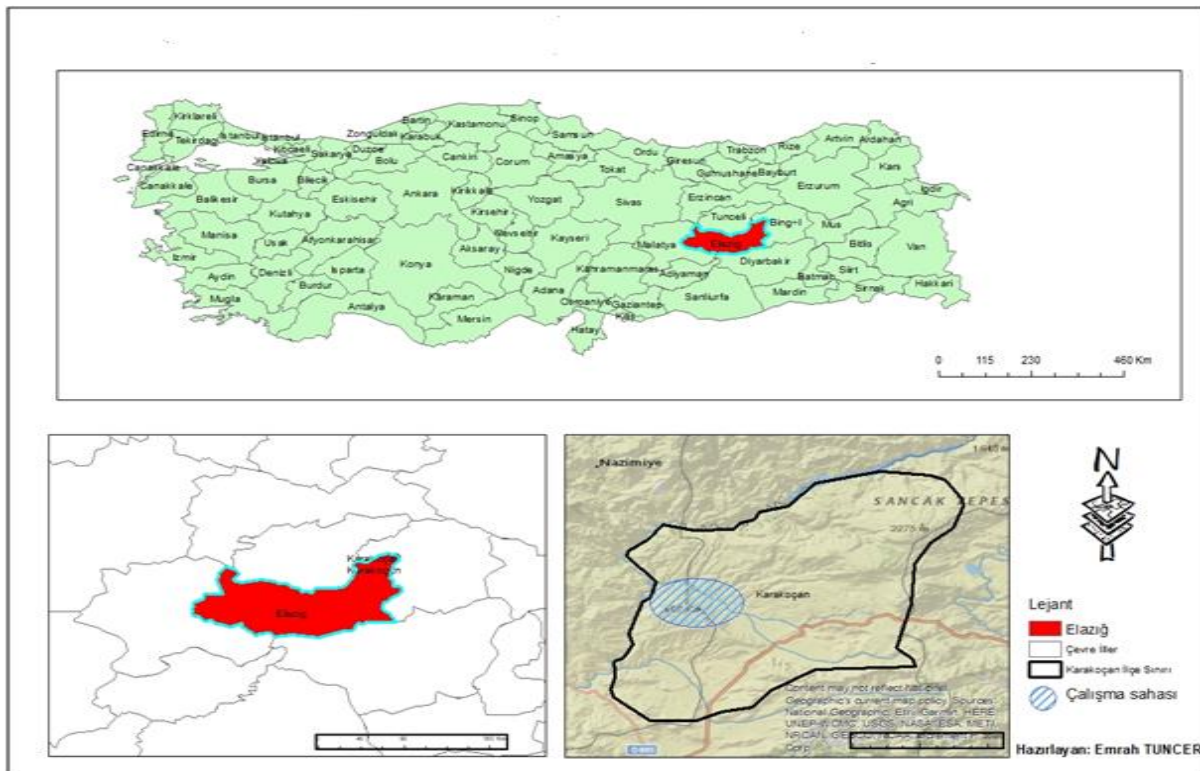
space to the “place”. During the one-year period spent in the villages mentioned in the participatory observation method in this region, villagers were included in their life practices, went to shrines and conducted interviews. As a result, many factors have been found to be effective in forming syncretic and symbolic processes, as well as developing solidarity based on them.

Keywords: Karakoçan, Social Solidarity, Sacred Place, Place, Ritual

GİRİŞ

Elazığ ili'ne bağlı olan Karakoçan ilçesi, ilin kuzeydoğusunda olup, doğusunda Bingöl Merkez ilçe, kuzeyinde Yayladere ve Kiğı (Bingöl), kuzeybatısında Nazimiye (Tunceli), batısında Mazgirt (Tunceli), güneyinde Kovancılar (Elazığ) ilçeleri bulunmaktadır (Harita 1). Karakoçan ilçesinin gelişim sürecinin daha çok kuzeybatı – güneydoğu istikametinde olduğu görülmektedir. Bu şekildeki gelişmeye daha çok tarım arazileri ile birlikte aynı istikamette uzanan Ohi Deresi etkili olmuştur. Dolayısıyla Karakoçan Ovası'nın önemli su kaynağı olan ve Peri Suyu'nu besleyen Ohi Deresi eskiden beri bir yerleşim alanı olarak varlığını devam ettirmiştir (Mor 2008, 167). Gül Deresi ve Karakoçan Deresi olarak batıda, Karakoçan- Yayladere yolu üzerinde birleşip Ohi adını alan ırmak, Yoğunağaç Köyü civarında Peri Suyu ile birleşir.

Harita 1. Karakoçan Lokasyon Haritası

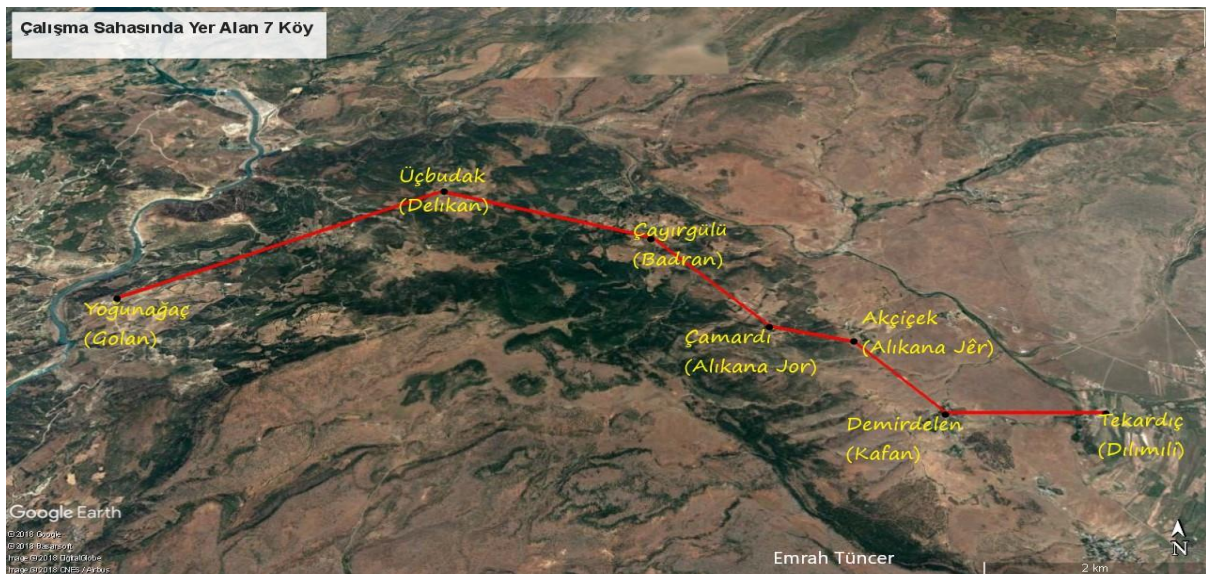

Karakoçan ilçesinde, Ohi Deresi kenarında, tarihi oldukça eskilere dayanan kurulmuş köyler vardır. Bu araştırmanın alanını da bu dere kenarında yer alan sırasıyla Tekardıç, Demirdelen, Akçiçek, Çamardı, Çayırgülü, Üçbudak ve Yoğunağaç köyleri ve bu köyler arasında yer alan Sevdar Baba Türbesi, Güzel Baba Türbesi, Beyaz Çeşme, Pir Cemal Abdal Türbesi ve Çori Bori gibi kutsal mekânlar oluşmaktadır.

Ele alınan bu bölge; Hurri, Mitanni, Urartu, Roma ve Bizans hâkimiyetine sahne olmuş daha sonra VII. yy. da Müslüman Arapların eline geçmiştir. XI. yy. sonlarına kadar ise bu bölge, Bizans ile Müslümanlar arasında mücadele alanı olmuş, Malazgirt Savaşı'ndan sonra da Türklerin eline geçmiştir (Ünal 1990, 241). Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'nı kazanıp bu coğrafyada egemen olmasıyla da Safevilerin bu bölgedeki etkisi azalmış, bu süreçten sonra Sünni inancın etkisi artmıştır (Ebinç, 2008, 63). Fakat bu bölgede Alevi nüfus yoğun olmasına rağmen Sünni topluluklarla sorun yaşanmamış, bu topluluklar ve köyler bir arada yaşamın en güzel örneklerinden birisini oluşturmuşlardır. Ayrıca yer ve anlatılar üzerinden sosyal, kültürel, ekonomik ve dini esaslara dayalı bir dayanışma ağı inşa eden çalışma sahasındaki bu köyler; ritüellerle bu dayanışma ağını pekiştirerek günümüze kadar getirmişlerdir. Bu etkileşim ve gelişim, hem farklı inanca, farklı etnik kökene sahip kişilerin bir arada olmasını hem de din ile olagelen kadim bağlarıyla birlikte ortak yaşamın oluşması adına bir görünüm oluşturmuşlardır.

Bu köylerden 3 tanesinin Sünni, 4 tanesinin de Alevi nüfusu yoğunluklu olması, kutsal mekânlarda ortak ritüeller oluşturulması ve kutsal mekânlara giden aynı yol üzerinde bulunmaları çalışma alanının seçilmesinde etkili olmuştur (Harita 2).

Harita 2. Çalışma Sahasındaki 7 Köy

Bu köylerin inanç pratikleri ile sosyal yaşam biçimi her ne kadar farklılık gösterse de ortak ritüeller, anlatılar ve kültürler oradaki “mekân”ın zamanla bir “yer”e dönüşümünü sağlamış ve mekândan “yer”e dönüşen alanların yarattığı ortak bellek ve hafıza süreciyle de toplumsal süreklilik sağlamıştır. Köyler ve insanlar arasında dayanışmayı artıran, kolektif bir şuur oluşturan bu unsurların sosyal bütünleşmeyi de sağlamanın bir örneği olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla çalışma sahasındaki yedi köyde ve bu köyler arasındaki kutsal mekânlarda gerçekleşen dini ritüellerin, yer etkisinin, sanal akrabalıkların, evliliğin, kutsalın, memoratların vs. bu bağlamda sosyal dayanışmada oynadığı rolü ele almak, bu köylerde ve kutsal mekânlarda gerçekleşen pratiklerin senkretizmin oluşmasındaki rolünü İslam antropolojisi üzerinden irdelemek temel amaçlardan biridir. Bu etkileşimi daha iyi görmek için bölgede yer alan köylerin hem sosyo-kültürel yapısı –emik bakış açısı göz önünde bulundurularak- ortaya konulmuş, hem de bu köyler arasındaki dayanışmanın oluşum sürecinde ritüeller, inançlar, anlatılar ve yer etkisinin rolü incelenmiştir.

Köyler ve kutsal mekânlarındaki sosyal dayanışmayı incelemek amacıyla yapılan araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Aynı zamanda etnografya olarak tasarlanan bu çalışma, kuramsal modellerin değerlendirildiği ikincil veri analizi ile alan araştırması verilerinin değerlendirildiği kısımlardan meydana gelmiştir. Araştırmada kullanılan teknikler ise; katılımcı gözlem, görüşme, derinlemesine görüşme, yaşam öyküsü, arşiv belgelerinin taranması, ses ve görüntü ile belgeleme gibi öğelerden oluşmaktadır.

Bu araştırma kapsamında sürekli Çayırgülü Köyü’nde bulunulmuş, ayrıca aralıklarla çalışma sahasındaki diğer köylere gidilmiştir. Bu süre içerisinde köylerin çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetleri çoğunlukla doğal ortam içerisinde bizzat gözlemlenmiş, böylece bu kültür hakkında daha doğru ve ilk elde bilgi edinme imkânı elde edilmiştir. Bilindiği gibi antropoloji disiplini bir alan araştırmasının en az dört mevsimi içermesi gibi bir gelenek üzerine oturtulur. Çalışma sahasında mevsimler ve mevsimsel geçişin gözlemlenmesi de bu yüzden amaçlanır. Dolayısıyla çalışma sahasında tüm mevsimleri içerecek hatta aşacak bir sürede orada zaman geçirilmiştir. Çayırgülü Köyü ve diğer çalışma sahasındaki köylerden en az üç kişi olmak koşuluyla 7 köyden toplam 50 kişi ve türbeye gelen çevre köylerden en az 10 kişi ile “Derinlemesine Mülakat” tekniği kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Buna göre, her bir katılımcıya önceden hazırlanmış olan sorular sorulmuş ve dayanışmada rol oynayan unsurlar belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Dayanımda rol oynayan unsurlar

1.1. Yeri paylaşmak

Çalışma sahası içerisinde görüşme yaptığım kişiler yaşadıkları mekânlarla ilişki kurmakta, onlara anlamlar atfetmekte ve içinde buldukları bu yaşamsal çevre aracılığıyla kolektif kimliklerini oluşturmaktadırlar. Alevi ve Sünni köylerde ortak ata kültü olarak varlığını sürdüren Pir Cemal Abdal, Güzel Baba, Sefkar Baba üzerinden yerleşme alanlarını şekillendirmektedirler. Bu, bir nevi kendi kimliklerinin tanımlandığı mekânlara karşı duyulan derin duygusal ilişkilerin yönü olarak da ortaya çıkmaktadır. Belleğin de önemli yönünü oluşturan bu “yer”ler toplumsal olaylarda daha fazla anlam ve önem kazanır. Özellikle Sünni ve Alevi ilişkileri bağlamında bu “yer”ler fiziksel varlığını ve anlamını aşan bir ortak işarete dönüşür. Yani “yer” oluşmada bu mekânlara ait bellekler devreye girer. Dolayısıyla “yer”, “bellek” ilişkisini Halbwachs’ın kolektif bellek ile mekân arasındaki ilişki üzerinden değerlendirilebiliriz. Halbwachs, insanı sosyal ilişkilerinden ayırarak, soyut bir varlık olarak ele almasını eleştirerek, belleğin, sosyal yaşam içerisinde inşa edildiğini ileri sürer. Ona göre insan, belleğini gündelik ilişkiler içerisinde inşa eder. Çünkü hatırlama, bir başkasının teşvikiyle gerçekleşir; bellekler bu konuda birbirine yardım eder. Yani bellek, kendiliğinden var olmaz veya zihinde muhafaza edilmez; içinde bulunulan andan hareketle yeniden inşa edilir. Bu inşa sırasında bellek, kolektif çerçevelerden faydalanır (Bilgin 2013,30). Halbwachs’ın bellek teorisinin oldukça önemli bir noktasını oluşturan ve çalışmasına da adını veren “Hafızanın Toplumsal Çerçevesi” ise kolektif belleğin yararlandığı araçlardır. Birey, hangi gruba dâhilse o minvalde hatırlar. Kısacası Halbwachs’a göre neyin hatırlanabilir olduğunu ve nasıl hatırlanacağını sosyal gruplar belirler (Çavdar, 2017,239).

Görüldüğü üzere kimlik tanımlama işlevi, bir grubun üyelerinin birbirini ortak bir geçmişin varlığında tanımasıyla ilgilidir. Çünkü kimlik arayışına giren bir etnik veya kültürel grup, üyelerinin geçmişi doğal olarak hatırlamasını beklemiyor, onlar, bütünleştirmek için bu geçmişle tanıdık kılmaya çalışıyor (Bilgin 2013,31).

Dolayısıyla çalışma sahasının toplumsal dayanışma da oynadığı rolü benzer bir yaklaşımla ele almakta fayda vardır. Çünkü buradaki “yer”ler mekânsal bağlam ve yarattığı ortak bellek noktasında anlam ve sosyal ilişkiler açısından önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kolektif bellek sayesinde grup üyeleri ortak bir temsile, geçmişe dair bilgi, inanç, duygu ve Moral yargılara sahip olurlar ve ortak bir dil geliştirirler. Yani ortak bir belleğe sahip olmak, güçlü bir referans

noktası sağlamak ve ahlaki uzlaşa inşa etmek suretiyle grup içinde dayanışma ve bağlılığı sağlar (Bilgin 2013, 75).

Pir Cemal Abdal'ın, Şadiyan aşieretinin mensubesi olan yaşlı bir kadının yedi oğlunu (bazı anlatımlarda bu, 5 ve 6 oğuldur), zindandan kurtarmasına dayanan menkıbe de, bölgede yerleşik köylerin kuruluş hikâyesini anlatır.

Şimdi bizim köy (Okçıyan), birinci. yanındaki köy Çakan, ikinci kardeş. Kimisi ismi Çekdar'dır diyor. Kimisi Çek. Yani iyi avcıymış, sekbanmış. Üçüncü kardeş Kızılca. Dördüncü kardeş Hemzeliyan. Beşinci kardeş Alıkan. Diğeri Badran diğeri Dırban. 6 kardeş. Biri bu tarafa gelmiyor. O altı bellidir bu tarafta. Okçıyan, Çakan, Hemzalyan, Alıkan, Kızılca, Bardan. 6 tane bellidir. Belli yerler, köyleri bellidir. Diğeri de Dırban (H.E., Erkek, 75, Okçıyan, 23.06.2018).

Ayrıca çalışma sahasında köyün kuruluşu ile ilgili sorduğum sorularda bu durum açıkça “yer”ler üzerinden şekillenmekteydi. Örneğin E.D. kendi köyünün kuruluşu ile ilgili sorduğum soruya benzer yanıtı vermektedir:

Neyse bu 7 kardeşi affediyor. İşte bu Badran köyünün kurucusu o yedi kardeşten biri olan Bahadır'dır. Diğeri kardeşlerinden biri okçu Yusuf, işte Çakan, Hamzalı, Kızıl falan bu kardeşler serbest kaldığında Karakoçan sınırları içerisinde her birisi bir köy kuruyor. Bizim köyün kuruluş şeyi bu ama yazılı bir kaynak yok (E.D. Erkek, 60, Çayırgülü Köyü, 22.08.2018).

Ayrıca grup üyelerinin bazı sorularına (Neden böyle olduk? Neden burada yaşıyoruz? Durumumuzda, geçmişin eseri olan ne var? vb.) cevap veren grup belleği, kimlik inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Çalışma sahasında birçok kişi varlıklarına bir anlam buldukları bazı temel grup öykülerini, benimseyerek tekrar etmektedirler. Örneğin görüşme yaptığım H.D. ilk olarak bu bölgeye gelmelerini ve bağlı oldukları bu ocağın kök salmasını şu örneğe dayandırıyor:

Pir Cemal Abdal, bir âlimmiş yani bir şekilde görevlendiriliyor. Diyor nerde eşeğini kurt yerse orası senindir. Kaniya spi(beyaz çeşme) diyoruz. Aslında Kale spi(beyaz yaşlı adam)'dir. Orası da kutsal. Orada yatıyor. Sabah kalkıyor. Eşeği yok. Diyor demek ki mēkanım burası. Hatta burası Alaaddin Keykubat döneminde yasaklanıyor. Biliyorsun kerametini gösteriyor. Gösterince sonra bu Delikan (Üçbudak Köyü'nü kastediyor) bölgesi benim olsun diyor. Sonra ne askerliğe gönderiyor ne vergi alıyor ve bu bölgeyi ona tahsis ediyor (H.D. Erkek, 45, Üçbudak Köyü, 23.03.2018).

Çalışma sahasındaki grupları bir arada tutmanın öznesi olarak oluşan bu kolektif belleğin bu anlamda işe yaradığını söyleyebiliriz. Örneğin benzer bir söylemi dile getiren B.G. de köyün kuruluşu ile ilgili şunları ifade etmektedir:

Bu köyün kuruluşuyla ilgili bazı efsaneler var fakat ne kadar doğru bilemeyiz ...Kralın adını net olarak bilmiyorum. Efsaneye göre 5 tane kardeş geliyorlar, kalacak yer arıyorlar. Biri Cemal Abdal'i gönderelim bize bir yer tayin etsin diyor. Cemal Abdal'a söylüyorlar. Cemal Abdal' de Bağın kalesine gidiyor kralın yanına, durumu anlatıyor. Bunun üzerine kral şu gün şu saatte şuraya gelsinler diyor. Okçıyan köyünün oradaki tepede buluşuyorlar, kral isimlerini soruyor. Kardeşlerden birinin adı Okçu, diğerinin ismi Çakır, ötekinin ismi Hamza, bir diğerinin Bahadır, ötekinin ismi Kızıl. Kral soruyor senin adın neden Okçu? Okçu da iyi ok attığım için diyor. Kral da o zaman at bakalım gerçekten iyi atabiliyor musun diyor, Okçu havadaki bir kuşa ok atıyor. Ok, kuşun bir gözünden girip öteki tarafından çıkıyor. Okçu gidip okla beraber kuşu alıp getiriyor. Kral da tamam o zaman çiz nereyi istiyorsan diyor. Okçu da kuşla beraber elindeki okla şu an okçu dedikleri mıntıkayı çiziyor. Kral da tamam diyor artık burada ikamet edebilirsiniz. İşte efsaneye göre Okçu, Okçıyan köyüne yerleşmiş, Hamza Hamzaliyan'a yerleşmiş, Çakır Çakan'a yerleşmiş, Bahadır da bu köye yerleşmiş (B.G. Erkek, 55, Çayırgülü Köyü, 03.08.2015).

Dikkat edilirse hikâye farklılaşsa da köylülerin kendilerini yer'in bir parçası hissetmeleri bu ortak ata kültürü üzerinden yapılmaktadır. Sonuç olarak “yer” bir nevi aidiyet olarak görülebilir.

1.2. Anlatıları paylaşmak

Memorat, bir insanın yaşadığı ve çeşitli sebeplerle izahı yapılamayan olağanüstü an ya da hikâye olarak ifade edilir. Çalışma sahasında da özellikle dini şahsiyetler ve kutsal yerlerle ilgili memoratlar çok fazla yer almaktadır. Mitolojik dönemden beri Anadolu kültüründe varlıkları bilinen kültlerin günümüze kadar gelmelerinde ve yaşamaya devam etmelerinde de memoratın önemli bir işlevi vardır. Aynı zamanda memoratın topluma ait sosyal değerlere dikkat çekerek onları kuvvetlendirip doğruladığını da söyleyebiliriz.

Çalışma sahasında anlatılan memoratların konusu da, psiko-kültürel ve sosyo-kültürel çevreleri ile uyum içerisindedir. Çalışma sahasında yere düşen, kopan ağaçlar bile köylüler tarafından eve götürülmemektedir. Bu alanların memoratlar aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılması bu bölgedeki ağaçların korunmasına yönelik

önemli katkıları sağlamıştır. Örneğin C.D. ağaç kesilmemesini şu sözlerle ifade etmektedir:

Valla rüyalarında görüyorlar. Bak, şimdi sen bana dedi “ben sana ilçeyi vereceğim git oradan ağaç kes” ben kesmem. Bu ilçenin tapusunu versen bak bu ilçenin, ha kendi kanaatimce benim şahsi görüşümdür dedi ben sana bin mercedes alacağım 500 mercedes, sen de git Cemal abdalın üstünde, kesmem. Kesemem. Çünkü kesen hep ceza gördü (C.D. Erkek, 72, Üçbudak Köyü, 13.02. 2018).

Sünni köylerde de benzer bir inanış söz konusudur. Örneğin H.K. Demirdelen (Kafan) Köyü sınırları içerisinde ormanlık alan içinde bulunan türbe için şunları ifade etmektedir:

Mesela ziyarete gittiğimiz zaman hayatta oradaki ağaçlara karışamayız. Ne keseriz ne de yakarız ya da oradan birisinin de getirmesine müsaade etmeyiz. Bizim için ulu ağaçlardır, değerlidir. İnancımız gereğince değerlidir. Gittiğimiz zaman ilk başta türbeye gidip ziyaret ederiz. Ziyareti yaptıktan sonra namaz kılan namazını kılar. Kur’an okur, duasını eder. İnancı gereğince duasını eder. Dua ettikten sonra orada yemeğimizi pişiririz. Kendi aramızda yemeğimizi yeriz. Bir şenlik güzel bir sohbet şeklinde geçip evimize geliriz (BÖ. Erkek, 58, Demirdelen Köyü, 22.04. 2018)

Bu anlamda memoratlar, toplumun sosyo-kültürel yapısını oluşturan islamî, insani ve ahlaki pek çok değer toplum tarafından yaşatılmasında oldukça önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir. İçinde gelenek- görenek, inanç, sosyo-kültürel değerleri barındıran bütün bu anlatılar, toplum için sosyal ve ahlaki açıdan bir yönlendiricilik işlevi üstlendiği de söylenebilir. Bu söylemler, türbe alanının korunması, insanların itikatlı olması, büyüklerine, keramet sahibi kişilere saygı göstermesi, dayanışma sağlaması şeklinde birden çok işleve sahip olduğunu göstermektedir.

1.3. İnancı paylaşmak

Çalışma sahasında dağın, taşın, suyun, ağacın ve ormanın, yöre halkı tarafından kutsallık atfedilen varlıklar arasında sayıldığı, dolayısıyla da bu varlıkların büyük bir saygı gördüğü, ayrıca bunların çeşitli inanç uygulamalarında temel teşkil ettiği görülmektedir. Örneğin önceden yayla olarak kullanılan “Uştep” bölgesinde aynı zamanda bir şehidin yattığı türbe alanı olarak da ifade edilir. Yine çalışma sahasında “Kevirê Dundilê” olarak ifade edilen kayada Hz. Ali’nin ayak izi olduğu

ile ilgili bir söylence vardır. Bu durum kayaya kutsal bir konum yüklemiştir. Ayrıca Çalışma sahasında tespit edebildiğimiz türbelerin büyük bir kısmında kutsiyet yüklenen ve şifa bulmak amacıyla yararlanılan çeşitli büyüklükteki taşlar bulunmaktadır. Halk arasındaki inanışa göre, bu taşlar gücünü içinde bulunduğu yatacın sahibinden almaktadır.

Alandaki su kaynaklarından bazıları da yalnız başına kutsal kabul edilmektedir. Örneğin Üçbudak Köyü'nde yer alan Beyaz Çeşmesi bu bağlamda önemli bir yer tutar. Bunun yanı sıra çevresinde bulunan bir mezar veya o məkanda yattığına inanılan bir zat sebebiyle de kutsallık atfedilen su kaynakları bulunmaktadır. Sefkar Baba Türbesinde, Güzel Baba Türbesinde yer alan çeşmeler o məkanda türbesi bulunan zatlar sebebiyle kutsal kabul edilmektedir. Ayrıca Üçbudak Köyü'ndeki Şıx Delil Berxecan'ın asasıyla su çıkardığına inanılan bir su kaynağı ve ağaç vardır. Bunlar kutsal kabul edilmektedir. Yine Çori Bori Ziyaret Evi'nde bulunan ve kutsal olarak kabul edilen "Fes" in yıkandığı suyun şifa ve bereket getireceği düşüncesiyle ziyaretçiler tarafından evlerine götürülüp saklanmaktadır. Sonuç olarak bölgede yer alan bu tür kültlerin bir araya gelme, dayanışmada rol oynama gibi önemli etkilerinin olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda bu kültlerin mekânın yere dönüştürülmesinde önemli bir işlevi olduğunu ve çevre-insan ilişkilerinin sürdürülebilirliğini gerçekleştirip kolektif belleği beslediklerini söyleyebiliriz.

1.4. Akrabalık Kodlarını Paylaşmak

Çalışma sahasında evliliğin sosyal dayanışma sağlamada ve köyler arası ilişkilerin tesisinde oynadığı rol belirgindir. İnanç farklılıklarına rağmen biraradalığı savunan birçok kişi evliliği bir değiş tokuşun bir unsuru olarak iyiye yorup değerlendirilmektedir. Örneğin bu tür bir yaklaşımı Sünni inancına sahip görüşmeci şöyle özetlemektedir:

"İstanbul'a gittiğimiz zaman Aleviliğin, sünniliğin ne olduğunu orada öğrendim. Biz burada ailece birlikte içiçe yaşıyoruz. Biz Alevi'den de kız almışız. Alevilere de kız vermişiz. Benim yengem Alevi aynı zamanda Alevilere de kız vermişiz. Onun için Aleviliğin, sünniliğin ne olduğunu hiç bir zaman bilmedik (H.K. , Erkek,44, Tekardıç Köyü,20.03. 2018)."

Yine çalışma sahasında köyler arası ilişkilerin gelişmesinde Alevi/Sünni evliliklerin etkisine dikkati çeken C.D. benzer açıklamayı yapmaktadır:

"Benim üç tane gelinim Sünni, Hollanda'da üç tane gelinim Sünni. Ama ben isterim ki beş tane Sünni olsun. Ben de onları tutarım, kardeşlerim de"

onları tutar. Birbirlerine sıcaktırlar. Birbirlerini severler yani buranın insanları farklı. O diğer insanlara göre farklı (C.D.,Erkek ,72, Üçbudak Köyü, 13.02.2018).”

Sünni ve Alevi bireyler arasında evlilik öncesi Aleviler, daha çok özgürlüklerinin kısıtlanacağı, üzerlerinde bir baskı kullanılacağı ön yargısını taşıırken, Sünniler ise Alevilere yönelik aktarılan yanlış ve eksik bilgiler dolayısıyla ön yargıya sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Evlilik süreci ve ailelerin birbirini daha yakından tanınmasının bu önyargıların büyük kısmının ortadan kalkmasını sağlamıştır. Bu tür evliliklerin giderek artması Alevi-Sünni ayrımını yavaş yavaş ortadan kalkmasına zemin hazırlamaktadır.

Evlilik dışında bu köyler arasında kirvelik, musahiplik gibi sanal akrabalıklar da kurulmuştur. Bu akrabalık bağlarının da toplumsal dayanışmayı artırdığını ve köyler arası gerilimi azaltan bir faktör olduğunu söyleyebiliriz.

Kirve olan iki aile birbirine akrabalıktan öte kuvvetli bir manevi bağla bağlanmış olduğu ifade edilir (Üçer, 2005, 376). Hatta bu bağdan ötürü yedi kuşağa kadar iki grup arasında evlilik yapılmamaktadır. Bu konuda Üçbudak Köyü’nde yaşayan C.D. netliğini şu sözlerle ifade etmektedir: *“kardeşimizin kızı çocuğumuza helaldir. Ama kirvelik biz de çok kutsaldır. Onun kızını isteyemeyiz.” (C.D. Erkek, 72, Üçbudak Köyü 13.02.2018)*. Kirvelik geleneğini anlamlandıran farklı bir etken taraflar arasındaki sosyal sigorta mēkanizması rolüdür. Ekonomik sıkıntı, hastalık ya da üstesinden gelinemeyen durumlar da kirvelik aracılığıyla sosyal dayanışma sağlanmaktadır (Kudat, 2004, 192). Bu özelliğinin dışında kirvelik, sosyal kontrol ve sosyal barışı sağlamada önemli işlevlere sahiptir (Aksoy, 1997, 53). Nitekim kişiler arası anlaşmazlıkların kötü boyutlara girdiği durumlarda kirvelik bağı kurularak sanal bir akrabalık oluşturulmakta ve uzlaştırıcı rol üstlenilmektedir. Bu anlamda kirvelik var olan ilişkiler düzenini pekiştirerek, ailelerin sosyal ilişki ağını genişleten önemli bir sosyal araçtır (Şahin, 1991, 129). Bu konuda yine karşılıklı ilişkiyi ifade eden C.D. bu kavramın getirdiği yükümlülüğü şu sözlerle ifade etmektedir: *Kirva dedin mi canını verirdin, kirven aç yattı mı sen tok yattın mı olmazdı (C.D. Erkek, 72, Üçbudak Köyü, 13.02.2018)*. Benzer bir yaklaşım geliştiren köyün en yaşlılarından olan S.E. ise inancın toplumsal değer ve ifade tarzı olarak yaşamda bir dayanışmaya yol açtığını şu sözlerle ifade etmiştir: *“Alevilikte muhasiplik ve kirvelik çok önemlidir. Bu aileler ömür boyu birbirini desteklemek zorundadırlar (S.E. Erkek, 80, Çayırgülü Köyü, 16.08.2015)*

Dolayısıyla köyde sünnet olacak kişinin ailelerinin bir araya gelerek hazırlık yaptığı, kurban kestiği törene dayalı gerçekleşen ritüelin sonunda bu ailelerin birbirlerine sonsuza kadar bağlı kalınacağı ve birbirlerine yardım etmeleri konusunda ortak bir sorumluluk bilinci oluşturup kaynaştırıcı rolü oynadığı görülmektedir. Bu durum Sünni köylerde de benzer bir yaklaşımla gerçekleştirilmektedir. Örneğin H.K.

Sünnetlerimiz olduğun zaman ilk başta bir mevlid-i Şerif'imizi okurduk. Ondan sonra millet tabi daha önce millete derdik falan günü sünnetimiz var. süneti yaptıktan sonra eve getirdik çocuğunuzu. Bir Mevlüt okurduk. Ondan sonra şenliğimizi yapardık. Köylülerce komple toplanırdık. Eş dost akrabaları da çağırırdık (H.K. Erkek, 44, Tekardıç Köyü, 20.03.2018).

Şeklinde açıklama yaparak bu ritüelin başlangıcından itibaren bir araya gelme, dayanışma sergileme ve köyler arası ilişkilerin tesisine etkisini özetlemektedir. Köyler arasında kurulmuş bu çeşit sanal akrabalığın çalışma sahasında görüleceği üzere pek çok örneği bulunmaktadır. Dolayısıyla kirvelik uygulaması, bu iki grup arasında kurulmuş yakın ilişkileri görmek açısından önemlidir.

Çalışma sahasındaki anlatılara göre oldukça önemli olan bir diğer sanal akrabalık türü olan muhasipliğin de köyler arasında dayanışmada rol oynadığı görülür. Kirvelik ve Muhasiplik toplumsal değer ve ifade tarzı olarak yaşamda bir dayanışmaya yol açtığı konusunda görüşmecilerden İ.B.'nin : “*valla bizde muhasiplik çok önemlidir. Muhasiplerimizin çocuklarını da kardeşten öte görürüz (İ.B.Erkek,56,Üçbudak Köyü,22.09.2018)*” ifadesi bir nevi dayanışmanın bu inanç kodu aracılığıyla pekiştirildiğini göstermektedir. Dolayısıyla kirvelikte olduğu gibi aynı şekilde muhasiplikte de kişilerin birbirlerinin ailelerine karşı büyük sorumluluğu oluşur ve birbirlerini sahiplenme duygusu güçlenir. Haliyle bu bağlar, aynı zamanda toplumsal çözülmeye direnç noktaları olarak değerlendirilebilir. Çalışma sahasındaki köyler arası dini ve etnik farklılıklar sebebi ile oluşan toplumsal gerilimi azaltmada bu bağların önemli işlevleri vardır diyebiliriz.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak burada mekândan “yer”e dönüşen alanların yarattığı ortak bellek, sosyal ilişkiler ve çevre açısından önemli bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. Orada ikamet etmek ya da “mesken tutmak” ve oraya “kök salmak” için sürekliliklerini sağladıkları ve sonraki kuşaklara aktardıkları menkıbeler, mitler, memoratlar oluşturmaktadırlar. Bu anlatılar aynı zamanda çevre duyarlılığı aç-

sından önemli bir işleve sahiptir. Varlıklarını sürdürmekte olan bu anlatılar neticesinde; bilhassa dağın, taşın, suyun, ağacın ve ormanın, yöre halkı tarafından kutsallık atfedilen varlıklar arasında sayıldığı, dolayısıyla da bu varlıkların büyük bir saygı gördüğü, ayrıca bunların çeşitli inanç uygulamalarında temel teşkil ettiği görülmektedir. Üstelik tüm bunların bir araya gelme, dayanışmada rol oynama gibi önemli etkileri de vardır. Bölge insanı da bu minvalde uyumlu yaşamın güzel bir örneğini sergilemektedir. Yani çalışma sahası tarihi, coğrafi ve dini arka plan dahilinde ele alındığında inanç, ritüel, yer etkisi ile önyargının giderek kırıldığı, insanların toplumsal dayanışma sergiledikleri birçok alan görülmüştür. Dolayısıyla bu örneğin siyaset üretme anlayışına, genç kuşaklara aktarılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. (1997). “Türkiye’de Kirveliğin Kültür Sosyoloji Açısından Tahlihi”. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. -Gelenek, Görenek, İnançlar-Seksiyonu Bildirileri. Ankara
- Bilgin, N. (2013). Tarih Ve Kollektif Bellek. Bağlam Yayıncılık. İstanbul
- Çavdar, O. (2017). Mekân Ve Kolektif Bellek: Sivas Katliamı Ve Madımak Otel. Moment Dergi, 4(1), 237–257.
- Ebinç, S. (2008). Doğu Anadolu düzeninde Aşiret- Cemaat-Devlet 1839-1950. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara
- Keslassy, E. ve Rosenbaum, A. (2007). Memoires Vives. Bourin, Editeur. Paris
- Kılıç, O. (2001). Ocaklık Sancakların Osmanlı Hukukunda Ve İdarî Tatbikatındaki yeri. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 257-274.
- Kudat, A. (2004). Kirvelik: Sanal Akrabalığın Dünü ve Bugünü. Ütopya Yayınevi. Ankara
- Mor, A. (2008). Karakoçan İlçesi’nin Coğrafi Etüdü.(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi. Elazığ
- Şahin, H. (1991). Morhamam Köyünde (Malatya) Kirvelik Kurumu Gelenekleri, Türk Halk Kültüründen Derlemeler. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları. Ankara
- Üçer, C. (2005). Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik. Ankara Okulu Yayınları. Ankara